

تحولات درآمد ملی سرانه اقتصادها

دی ۱۴۰۱

مريم خزايعي

معاونت بررسی های اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

- با پیشرفت و یا پسرفت اقتصادها همراه با بهبود و یا تنزل سطح رفاه جوامع، آستانه طبقه‌بندی کشورهای جهان در گروه‌های درآمدی گوناگون، هم تغییر می‌کند. وفق طبقه‌بندی سال ۲۰۲۲ بانک جهانی، در فهرست جدید این بانک، تعداد ۲۸ کشور در گروه کم درآمد، ۵۴ کشور در گروه با سطح درآمدی متوسط- پایین، ۵۴ کشور در گروه درآمدی متوسط- بالا و ۸۱ کشور در گروه با سطح درآمدی بالا قرار دارند.
- کشور ایران بعد از ۱۵ سال متوالی که در گروه اقتصادهای با درآمد متوسط- بالا قرار داشت، از سال ۲۰۲۰ تنزل موقعیت یافت و در فهرست گروه اقتصادهای با سطح درآمدی متوسط- پایین، قرار گرفت.
- بررسی‌ها نشان می‌دهد که روند تغییر درآمد سرانه ایران با نوساناتی طی سال‌های گذشته همراه بوده و طی سال‌های اخیر نه تنها روند بهبودی نداشته بلکه تضعیف نیز شده است. مقایسه وضعیت ایران با اقتصادهایی با موقعیت مشابه در سال ۲۰۰۰ به ویژه اقتصاد رومانی، نشان می‌دهد که در سال ۲۰۲۱ اقتصاد مزبور در گروه اقتصادهای با درآمد بالا قرار گرفته در حالی که ایران در حفظ موقعیت قبلی خود نیز موفق نبوده است.
- چهار کشور منطقه خاورمیانه و همسایه ایران شامل قطر، امارات متحده عربی، عربستان سعودی و کویت، وضعیت به مراتب بهتری نسبت به ایران از حیث درآمد ملی دارند و هر ۴ اقتصاد مزبور در زمره اقتصادهای با درآمد بالا قرار می‌گیرند.
- در این گزارش به روش طبقه‌بندی اقتصادهای جهان در سال ۲۰۲۲ از حیث درآمد ملی سرانه، کشورهای مشمول بهبود یا تضعیف در این سال و وضعیت ایران و مقایسه آن با برخی اقتصادهای در حال توسعه پرداخته شده است.

نحوه طبقه‌بندی اقتصادها

- بانک جهانی هر ساله در ابتدای ماه جولای، اقدام به انتشار فهرست جدید طبقه‌بندی اقتصادهای جهان بر اساس سطح درآمدی آن‌ها می‌کند. در این فهرست کشورهای جهان بر اساس درآمد ناخالص ملی سرانه تعیین شده به روش اطلس، به ۴ گروه درآمدی؛ درآمد بالا؛ درآمد متوسط-بالا، درآمد متوسط-پایین و کم درآمد، طبقه‌بندی می‌شوند.
- در روش اطلس، درآمد ناخالص ملی کشورها بر حسب پول ملی و با استفاده از عامل تبدیل اطلس (میانگین سه ساله نرخ‌های ارز برای هموار کردن اثرات نوسانات نرخ ارز) به دلار آمریکا تبدیل شده و بر اساس تفاوت بین نرخ‌های تورم کشور (با استفاده از شاخص ضمنی تولید ناخالص داخلی) با چند کشور توسعه یافته (میانگین وزنی شاخص ضمنی تولید ناخالص داخلی کشورها-SDR)، تعدیل شده و سپس برای به دست آوردن رقم سرانه به جمعیت تقسیم می‌شود.
- در طبقه‌بندی درآمد ناخالص ملی سرانه کشورها، دو عامل مورد توجه قرار می‌گیرد:
 - سرانه درآمد ملی ناخالص کشورها با تغییر رشد اقتصادی، تورم، نرخ ارز و جمعیت، تغییر می‌کند. روش تهیه حساب‌های ملی و داده‌های مورد استفاده هم در سرانه مزبور، تاثیر می‌گذارد.
 - آستانه طبقه‌بندی که در واقع مشخص‌کننده محدوده‌های تعیین شده برای هر طبقه سطح درآمدی است، بر اساس تورم و با استفاده از ضرایب SDR، تعدیل می‌شوند.
- داده‌های جدید سرانه درآمد ملی کشورها برای سال ۲۰۲۱ توسط بانک جهانی استخراج و مشخص شده، که بر اساس تغییرات نرخ ارز، نرخ تورم و جمعیت، بروزرسانی و منتشر، و در نهایت در تعیین طبقه سطح درآمدی هر کشور برای سال ۲۰۲۲، ملاک عمل قرار گرفته است. شایان ذکر است سال مالی بانک جهانی در پایان ژوئن هر سال پایان می‌یابد و بر اساس اعلام این بانک، این طبقه بندی صرفاً با هدف تجزیه و تحلیل اقتصادی صورت می‌گیرد و تاثیری بر اعتبارات و تامین مالی این بانک به برخی از کشورها ندارد.

آستانه طبقه‌بندی

- آستانه‌های جدید طبقه‌بندی در ابتدای سال مالی بانک جهانی یعنی ابتدای جولای هر سال تعیین می‌شود که به مدت دوازده ماه اعتبار دارد. در طبقه‌بندی سال ۲۰۲۲، ارقام بدلیل تورم SDR، اندکی افزایش یافته بدین نحو که ارتقاء طبقه سطح درآمدی کشورها، مستلزم دارا بودن مقادیر بیشتری از درآمد ناخالص ملی سرانه است. در سال ۲۰۲۱ اگر درآمد ملی سرانه اقتصادی برابر با ۱۰۴۶ دلار بود، در گروه اقتصادهای با درآمد متوسط - پایین قرار می‌گرفت ولی با تغییر محدوده‌ها، در سال ۲۰۲۲ لازمه قرارگرفتن اقتصادی در این گروه دارا بودن حداقل سطح درآمد سرانه ملی ۱۰۸۶ دلار (۴۰ دلار بیشتر) است.
- در سال ۲۰۲۲ حداقل سطح درآمد سرانه برای قرارگرفتن اقتصادی در گروه اقتصادهای با درآمد متوسط - بالا و گروه اقتصادهای با درآمد بالا به ترتیب ۱۶۰ دلار و ۵۱۰ دلار از ارقام سال ۲۰۲۱ بالاتر است. با توجه به تغییرات طبقات مربوط به سطوح درآمدی، حفظ موقعیت اقتصادها در طبقات فعلی و یا صعود به طبقات بالاتر به تلاش بیشتری نیاز خواهد داشت و چه بسا عدم توسعه و رشد اقتصادی، موجب تنزل موقعیت و افت طبقه درآمدی اقتصادها نیز شود.
- وفق طبقه‌بندی سال ۲۰۲۲ بانک جهانی، در فهرست مشتمل بر ۲۱۷ کشور یا قلمرو؛ تعداد ۲۸ کشور در گروه کم درآمد، ۵۴ کشور در گروه با سطح درآمدی متوسط - پایین، ۵۴ کشور در گروه متوسط - بالا و ۸۱ کشور در گروه با سطح درآمدی بالا قرار دارند. از حیث تعدادی، ۳۷ درصد از کشورها برخوردار از سطح درآمد سرانه بالا، ۵۰ درصد در گروه با درآمد متوسط و ۱۳ درصد نیز در گروه کم درآمدها قرار می‌گیرند.

آستانه طبقه‌بندی سطوح درآمدی کشورها برای سالهای ۲۰۲۱-۲۲ بر حسب سرانه درآمد ملی

آستانه	جولای ۲۰۲۲ (دلار)	جولای ۲۰۲۱ (دلار)
کم درآمد	کمتر یا مساوی ۱۰۸۵	کمتر یا مساوی ۱۰۴۵
درآمد متوسط - پایین	۱,۰۸۶ - ۴,۲۵۵	۴۰۹۵ - ۱,۰۴۶
درآمد متوسط - بالا	۴,۲۵۶ - ۱۳,۲۰۵	۱۲,۶۹۵ - ۴,۰۹۶
درآمد بالا	بیشتر یا مساوی ۱۳۲۰۶	بیشتر یا مساوی ۱۲۶۹۶

تحولات سال ۲۰۲۲

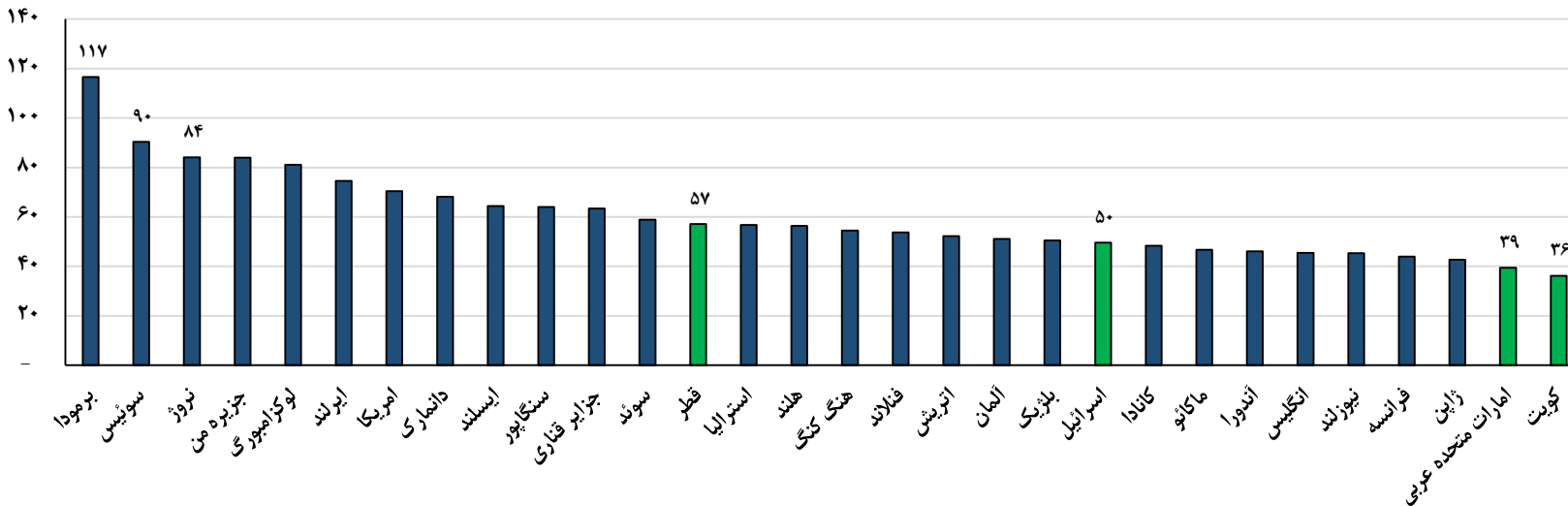
- به واسطه میزان پیشرفت یا پسرفت و همچنین تغییر آستانه طبقه بندی درآمدی کشورها، طبقه درآمدی برخی از اقتصادها در سال ۲۰۲۲ تغییر یافته که فهرست کشورهای مشمول تغییر، در جدول زیر خلاصه شده است. طبق اطلاعات این جدول، طبقه درآمدی ۳ کشور شامل؛ بلیز، پاناما و رومانی، بهبود و در مقابل طبقه درآمدی ۳ کشور شامل؛ لبنان، پالاتو و زامبیا، تضعیف شده است.
- اگرچه ممکن است اقتصادهایی از لحاظ میزان درآمد ناخالص ملی وضعیت خوبی داشته باشند ولی سرانه این رقم به عنوان یکی از شواهد سطح استانداردهای زندگی جوامع این کشورها، اهمیت بیشتری دارد. برخی اقتصادهای کوچک ثروتمند و یا اقتصادهای صنعتی توسعه یافته اغلب از درآمد ناخالص ملی سرانه بالاتری برخوردار هستند ولی روند رو به رشد این متغیر برای برخی اقتصادهای در حال توسعه نشان از روند توسعه و پیشرفت اقتصادی آنهاست. اقتصادهای جهان دائماً در تلاش هستند تا ضمن حفظ روند مثبت رشد اقتصادی سالانه، بر شناسایی پتانسیل‌های جدید رشد متناسب با تحولات فناوری و نیازهای جدید کسب و کار، اقدام کنند به نحوی که برآیند همه این فعالیت‌ها، باعث ارتقاء موقعیت و اعتبار آنها در صحنه اقتصاد جهانی شود.
- تجارب توسعه اقتصادها حاکی از این است که صعود اقتصادها از گروه با درآمد کم به گروه با درآمد متوسط به دلیل ماهیت و ساختار تحول و جهش موردنیاز برای ارتقاء، به مراتب از دشواری کمتری در مقایسه با صعود از طبقه متوسط به بالا، برخوردار است و چه بسا برخی از اقتصادها به علت عدم پیشرفت قابل توجه، سال‌های بیشتری در گروه متوسط ماندگار می‌شوند که به اصطلاح این اتفاق به "تله درآمد متوسط" عنوان می‌شود. شایان ذکر است در سال ۲۰۲۲، دو اقتصاد رومانی و پاناما، از تله درآمد متوسط رهایی یافته و به اقتصادهای با درآمد بالا پیوستند.

کشور/قلمرو	طبقه درآمدی ۲۰۲۱	طبقه درآمدی ۲۰۲۲	سرانه درآمد ملی در اول جولای ۲۰۲۱	سرانه درآمد ملی در اول جولای ۲۰۲۲
بلیز	متوسط - پایین	متوسط - بالا	۳۹۷۰	۴۲۹۰
پاناما	متوسط - بالا	بالا	۱۱۸۸۰	۱۴۰۱۰
رومانی	متوسط - بالا	بالا	۱۲۵۷۰	۱۴۱۷۰
لبنان	متوسط - بالا	متوسط - پایین	۵۵۱۰	۳۴۵۰
پالاتو	بالا	متوسط - بالا	۱۴۵۶۰	۱۲۲۵۰
زامبیا	متوسط - پایین	کم درآمد	۱۱۹۰	۱۰۴۰

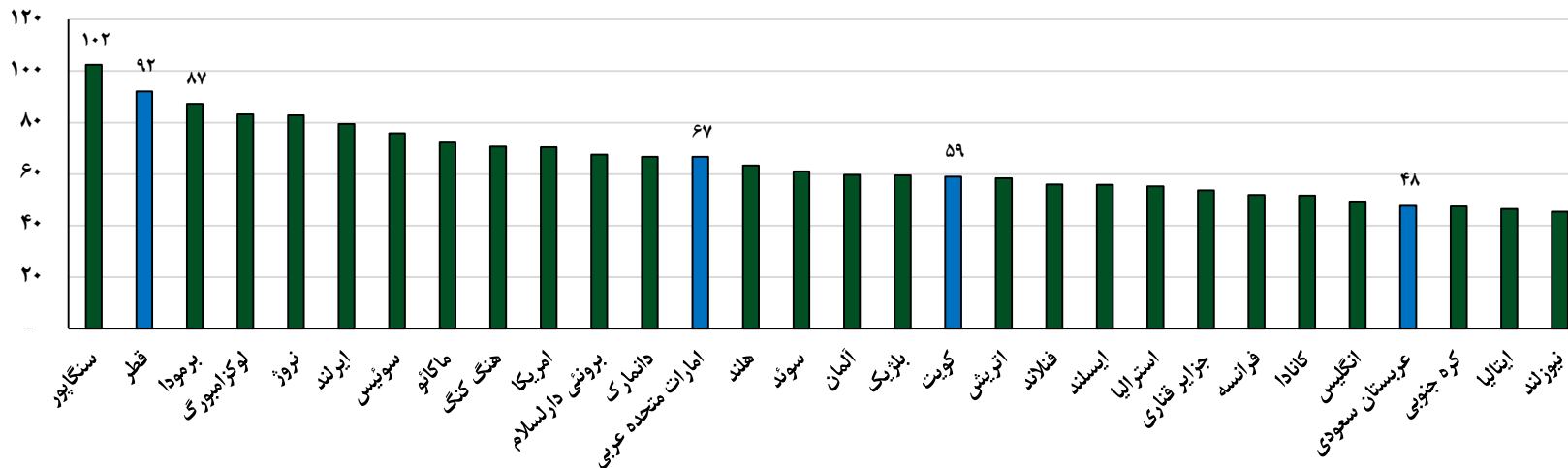

اقتصادهای برتر

نمودار ۱ - ۳۰ کشور/قلمرو برتر جهان از لحاظ سرانه درآمد ملی ناخالص به روش اطلس در سال ۲۰۲۱ - هزار دلار

نمودار ۲ - ۳۰ کشور/قلمرو برتر جهان از لحاظ سرانه درآمد ملی ناخالص براساس برابری قدرت خرید در سال ۲۰۲۱ - هزار دلار

چنانچه سرانه درآمد ملی اقتصادها بر اساس روش اطلس و یا بر مبنای برابری قدرت خرید (Purchasing Power Parity) محاسبه شود، برخی اقتصادها در صدر قرار می‌گیرند.

بر اساس روش اطلس (نمودار ۱)؛ برمودا، سوئیس و نروژ و بر اساس برابری قدرت خرید (نمودار ۲)؛ سنگاپور، قطر و برمودا جزو کشورهای یا قلمروهای با بالاترین درآمد ملی سرانه قرار دارند.

در میان اقتصادهای مزبور، برخی کشورهای همسایه نیز حضور دارند که در نمودار ۱ شامل؛ قطر با سرانه درآمد ملی ۵۷ هزار دلار، امارات متحده عربی با رقم ۳۹ هزار دلار و کویت با رقم ۳۶ هزار دلار و در نمودار ۲ شامل؛ قطر، امارات متحده عربی، کویت و عربستان سعودی هستند.

درآمد ملی سرانه ایران

- بروز رکود به ویژه رکودهای تورمی نیز از عوامل تاثیرگذار منفی بر روند رشد درآمد ناخالص ملی سرانه اقتصادهاست که اقتصاد ایران هم به علت عدم نیل به رشد اقتصادی مولد توسعه و پیشرفت، دستاوردی در زمینه بهبود سطح استانداردهای زندگی جامعه ایرانی نداشته است و علائمی از ارتقاء سرانه درآمد ملی ناخالص ایران و کاهش شکاف آن با سایر اقتصادهای مشابه مشاهده نمی‌شود. تضعیف ارزش پول ملی به همراه افت رشد اقتصادی از جمله عواملی هستند که موجب افت معادل دلاری تولید ناخالص داخلی و به تبع آن تضعیف درآمد ملی سرانه ایران شده است.
- طی ۳۳ سال گذشته از سال ۱۹۸۷ الی ۲۰۲۱، کشور ایران به مدت ۲۱ سال در طبقه با سطح درآمد متوسط- پایین، و در ۱۴ سال در طبقه درآمد متوسط- بالا قرار داشته است. طی سال‌های ۱۹۸۷ الی ۱۹۸۹ ایران در طبقه متوسط بالایی درآمدی قرار داشته که بعد از سال ۱۹۹۰ به مدت ۱۹ سال با تنزل موقعیت، در گروه درآمدی متوسط پایین، و سپس از سال ۲۰۰۹ تا سال ۲۰۱۹ در طبقه درآمدی متوسط- بالا قرار می‌گیرد. اقتصاد ایران در سال ۲۰۲۰ به دلیل رشد کم تولید ناخالص داخلی همراه با کاهش ارزش ریال، مجدداً تنزل موقعیت به طبقه گروه اقتصادهای با درآمد متوسط- پایین داشته که همچنان نیز در این گروه قرار دارد.
- طبق اطلاعات بانک جهانی، در سال ۲۰۲۱ کشور ایران با دارا بودن جمعیت ۸۵ میلیون نفر، رتبه ۱۸ جهان را از حیث جمعیت دارا بوده در حالی که از لحاظ سرانه درآمد ناخالص ملی به روش اطلس و با رقم ۳۳۷۰ دلار، رتبه ۱۳۳ام و از حیث سرانه درآمد ناخالص ملی بر اساس برابری قدرت خرید با رقم ۱۵۷۶۰ دلار، رتبه ۸۹ام را در بین کشورهای جهان به خود اختصاص داده است.

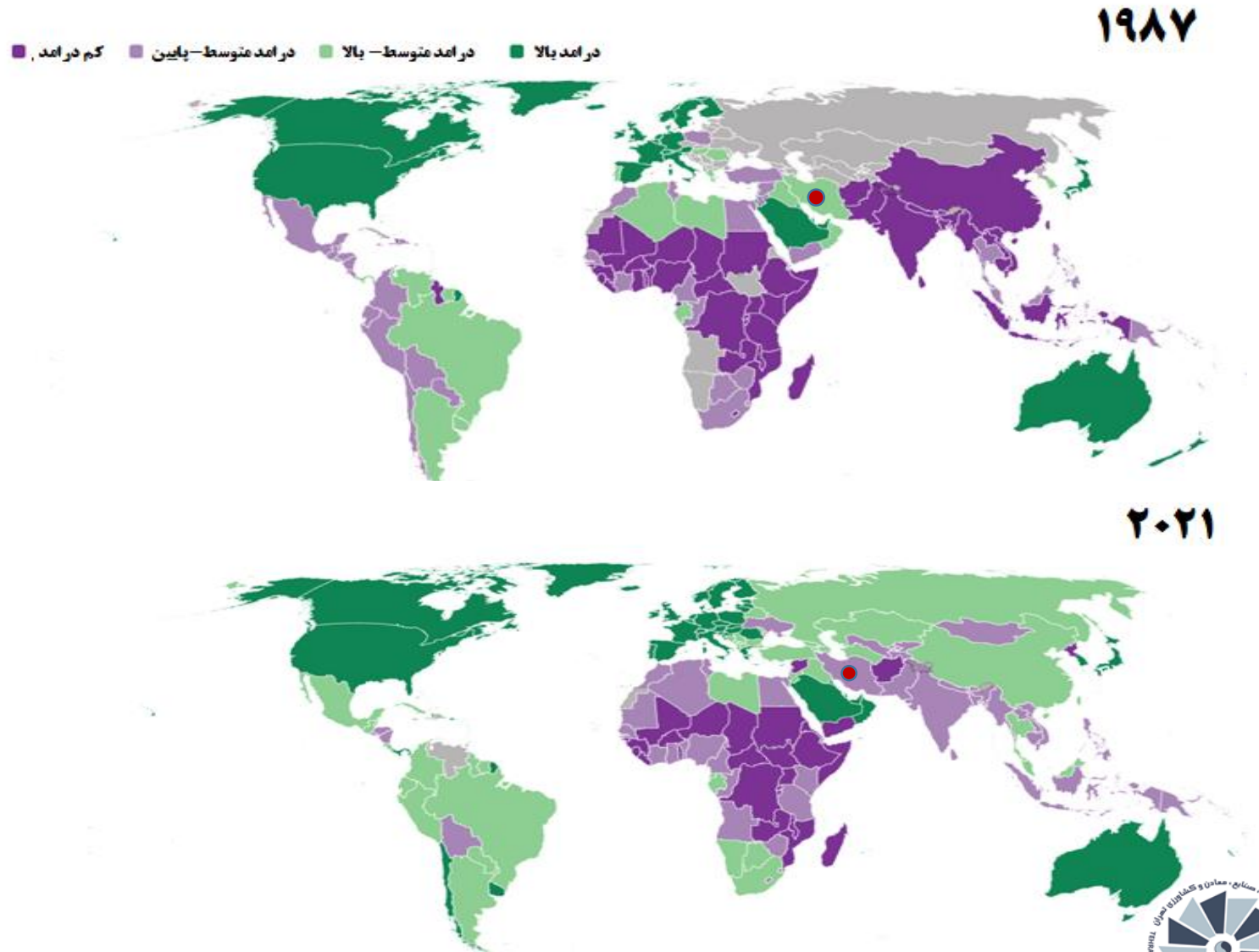

وضعیت ایران در قیاس با سایر اقتصادها/۱

- بررسی‌ها نشان می‌دهد که روند تغییر درآمد سرانه ایران با نوساناتی طی سال‌های گذشته همراه بوده است. در مقایسه ایران با اقتصادهایی با جمعیت مشابه، کشور ترکیه در گروه اقتصادهای با درآمد متوسط-بالا و اقتصاد آلمان در گروه اقتصادهای با درآمد بالا قرار دارند. در سال ۲۰۲۱ سرانه درآمد ملی ناخالص مربوط به کشور ترکیه و آلمان به ترتیب ۱.۹ و ۴ برابر ایران بوده است.
- یکی از موارد جالب قابل مقایسه با اقتصاد ایران، کشور رومانی است. این کشور با جمعیت حدود ۱۹ میلیون نفر در منطقه بالکان اروپا قرار دارد و جزو اقتصادهای در حال توسعه اروپای شرقی محسوب می‌شود. اقتصاد این کشور طی سال‌های گذشته پیشرفت خوبی در افزایش تولید ناخالص داخلی داشته است. در سال ۲۰۰۰، درآمد ملی سرانه این کشور برابر با ۱۷۱۰ دلار (۵۰ دلار کمتر از رقم مشابه برای ایران در این سال) بوده و مشابه ایران در گروه اقتصادهای با درآمد متوسط-پایین قرار داشته است. در سال ۲۰۰۵، اقتصاد رومانی به گروه اقتصادهای با درآمد متوسط-بالا ارتقاء می‌یابد و در سال ۲۰۱۹ نیز با بهبودی دیگر، موقعیت آن تقویت شده و به جمع اقتصادهای با درآمد ملی سرانه بالا می‌پیوندد. اگرچه به علت بروز بحران همه‌گیری کرونا موقعیت بسیاری از کشورهای جهان در طبقه‌بندی درآمد سرانه، تضعیف و یا ثابت می‌ماند ولی برخی از اقتصادها از جمله رومانی موفق می‌شوند در سال ۲۰۲۲ مجدداً در فهرست گروه اقتصادهای با درآمد بالا، جای بگیرند. در همین بازه زمانی، اقتصاد ایران با نوساناتی در موقعیت خود در محدوده اقتصادهای با درآمد متوسط مواجه شده و همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد، از سال ۲۰۲۰ با تنزل موقعیت، به گروه اقتصادهای با درآمد متوسط-پایین ملحق می‌شود.
- برخی از اقتصادها شامل عراق، گرجستان، اندونزی و ویتنام نیز در سال ۲۰۰۰ از سطح درآمد سرانه به مراتب کمتری در مقایسه با ایران برخوردار بودند که در سال ۲۰۲۱ در موقعیت نسبی برتری نسبت به ایران قرار می‌گیرند (نمودار ۳).

نقشه جهانی درآمد ملی سرانه

مقایسه نقشه جهانی درآمد ملی سرانه در فاصله زمانی دو مقطع سال‌های ۱۹۸۷ و ۲۰۲۱ نشان می‌دهد که:

- در فاصله این دو سال از سهم اقتصادهای با درآمد کم، کاسته شده و به سهم اقتصادهای با درآمد متوسط و بالا افزوده شده است.
- از حیث سطح پوشش؛ در سال ۱۹۸۷ بیشترین سطح پوشش متعلق به گروه اقتصادهای کم درآمد و در سال ۲۰۲۱ متعلق به اقتصادهای با سطح درآمدی متوسط (پایین و یا بالا) است.
- از لحاظ منطقه جغرافیایی، بیشترین بهبود و ارتقای سطح درآمدی در منطقه آسیای شرقی و امریکای لاتین اتفاق افتاده است.
- ایران در سال ۱۹۸۷ (برابر با سال ۱۳۶۶ شمسی، ۳۵ سال قبل) در گروه اقتصادهای با درآمد متوسط-بالا قرار داشته که در سال ۲۰۲۱، طبقه درآمدی ایران آن به گروه اقتصادهای با درآمد متوسط-پایین، تنزل یافته است.

